

is, mint a ‚Csak szex, és más semmi‘, de hiába a másodpercre pontosan elhelyezett plot pointok, azaz fordulatok, ha a karakterek – kivált a centrumban álló fiúé – harmatosak. A szupermodell szerelmére szomjazó mulya egyetemista nem önerejéből, nem áldozatok árán, hanem a véletlenek szeszélye folytán nyeri el szíve választottját, márpedig nincs olyan amerikai eredetű filmműfaj, amely a protagonistától ne kívánna harcot a siker érdekében. Ha nincs áldozat, a győzelem sem hiteles. A ‚Fej vagy írás‘-nak igazából ez a tanulsága, és ezt minden műfaji-

ságban utazó honi filmrendezőnek és forgatókönyvíróknak célszerű lenne megfogadnia. Akkor talán a közönségfilmek terepén is változik majd valami, valahogy úgy, ahogy az ideai szemlén a szerzői filmek frontján történt. Mert bátraké a szerencse, és bátraké a siker is – a kísérletező alkotók elismerése ezt igazolta idén.

Pápai Zsolt

Metropolis filmelméleti és filmtörténeti folyóirat – SZTE

Tíz gigabyte óraterv

A mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy a magyar közoktatásban lezajló innovációs folyamatok zászlóshajójának számít. Olyan tantárgyról van szó, amelynek vannak ugyan előzményei az iskolaügy történetének korábbi szakaszaiban, tartalmát és szemléletét tekintve azonban lényeges átalakulásokon ment keresztül.

Az átalakulások hátterében a tömegmédiák társadalmi szerepének felértékelődése és a műveltséganyag folyamatos átalakulása áll. A hatvanas évek közepétől filmesztétikának, az 1978-as tanterv nyomán filmoktatásnak nevezett tantárgy a NAT első változataiban fogadta be a technomédiákkal kapcsolatos tartalmakat, majd néhány elnevezésbeli módosulás után alakította ki mai formáját. A magyar modell egyik jellemzője, hogy a tantárgy saját óraszámával gazdálkodik, azaz nem tagolódik be például az anyanyelvi nevelésbe, ahogy azt több olyan országban tapasztaljuk, amelyek meghatározó szerepet játszanak a világ mozgókép- és médiaoktatásában. A mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy fejlesztése körül tevékenykedő szakmai csoport tagjainak a nyolcvanas évek végétől máig persze szembe kellett nézniük néhány fájdalmas kudarccal is – ilyen volt az, hogy a mozgókép- és médiaoktatás kiesett a szakképzésből. Vizsgálatok bizonyítják ugyanis, hogy éppen a szakképzésben

résztevő tanulóknak volna a legnagyobb szükségük olyan képzésre, amely a tömegkultúrából érkező hatások feldolgozásában segítené őket. Nem sorolnám a kudarcközé azt az óraszámcsökkenést, amelyet a tantárgy 1995 óta folyamatosan elszenvedett, hiszen a tantárgy óraszámokban bekövetkezett térszűkítését ellensúlyozza határozott és meggyőző integrációja.

Milyen folyamatok jelzik a mozgókép- és médiaoktatás közoktatásbeli meghonosodását? Ha körképünköt a kötelező iskoláztatás kimeneti pontjai felől kezdjük, akkor azt láthatjuk, hogy a tantárgy szerepel a közép- és emelt szintű érettségi választható tantárgyai között. Ennek különös jelentősége van abból a szempontból, hogy a tanulók a mozgóképes érettségi pontszámaival léphetnek tovább az átalakuló felsőoktatásba. A felvételizők mozgóképkultúra iránti érdeklődését jelzi az egyetemre jelentkezők elképesztő létszáma. Ha a tárgy betűjét és szellemét tekintjük, akkor az egyetemi képzés új kínálatából a filmelmélet és filmtörténet, illetve a kommun-

káció áll hozzá a legközelebb, de a mozgóképkultúra és médiaismeret középiskolai tanulásának vannak érintkezési pontjai más szabad bölcsész, illetve bölcsész szakokkal is. Az érettséginek tehát kétségtelesen felhajtó hatása van a középiskolai oktatásra; ez különösen érvényes az emelt szintű vizsgára. A fentiekben egyszerűen megjelöltük a tantárgy középiskolai jelenlétének két, dinamikusan fejlődő módját – az érettségi két szintjére való felkészítés kiköveteli a tantárgy színvonalas oktatását. A középiskolai munka sajátos formáját képviseli mindezekon felül az országos tanulmányi verseny, amely máris kitermelte a tanulói és tanári élcsapatot. A tantárgy oktatásának harmadik, hasonlóképpen fontos szintjét a kötelező alapóraszám jelenti – a részletek mellőzésével kijelenthetjük, hogy a magyarországi iskolákban ezt a minimális óraszámot valamennyi tanulónak meg kell kapnia.

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az iskolarendszer szereplői egyre inkább felismerik a hasonló tárgyak létjogosultságát. Ez a felismerés több országban arra vezetett, hogy a helyi tantervekben még azokban az iskolarendszerekben is emelkedni kezdett a mozgókép órászáma, ahol a tárgy az anyanyelvi és irodalmi képzés alá van rendelve.

Ebben az írásban csupán arra van terem, hogy felsoroljam a mozgóképképzés fejlesztésében résztvevő szakemberek munkájának fontosabb eredményeit: a tankönyvek kínálata fokozatosan szélesedik, feladatgyűjtemény áll az iskolák rendelkezésére, a tanári munkát és a tanulók felkészülését segítő szakkönyvek jelentek meg, 'Film- és médiafogalmak kisszótára' rögzíti a tananyag szakmai bázisát, elektronikus tananyag készült a Sulinet Digitális Tudásbázis megrendelésére, módszertani-szakdidaktikai cikkek jelentek meg különböző pedagógia lapokban. A felsorolt szakanyagok egy része a tanulókat, a másik része pedig a pedagógusokat célozza meg. A fejlesztő munka fontos része továbbá, hogy nagy nehézségekkel és megtorpanások közepette, de zajlik a pedagógusok továbbképzése. A felsőoktatás általa-

kulásával remélhetőleg kialakulnak majd azok a szakirányú képzési és továbbképzési formák, amelyek a mozgókép- és médiatanári feladatokra készítik fel a hallgatókat. A rövidebb lefutású projektek lebonyolítását, rendezvények, konferenciák szervezését civilszervezet segíti a maga sajátos eszközeivel.

A szemléltető- és segédanyagok sorában a legújabb kiadvány az a két DVD-t tartalmazó óravázlat-gyűjtemény, amely az Oktatási Minisztérium támogatásával jött létre. (Mozgóképkultúra és médiaismeret – érettségire felkészítő programcsomag. 32 óra komplex óraterve I–II. OM, 2005. Szerkesztő: *Hartai László*. Az óravázlatok szerzői: *Alexandrov Andrea, Beke Judit, Erdélyi Eszter, Károlyi Júlia, Papp Zsolt, Szabó Gyöngyi*.) E munka a segédanyagok bővülő kínálatának lényeges eleme lesz, és gazdag szakmai-módszertani anyaggal szolgál azoknak a pedagógusoknak, akik segítséget várnak óráik kialakításában. A dupla DVD tehát elsősorban a pedagógusoknak készült, terjesztése ennek megfelelően a megyei pedagógiai intézetek segítségével történik.

A mintegy tíz gigabyte méretű anyag egyszerre tartja szem előtt a Kerettanterv vonatkozó fejezeteinek előírásait, a vizsgarendszer általános és szakterületi követelményeit, ugyanakkor valamennyi témakör esetében utalásokat tartalmaz a lehetséges kapcsolódásokra a tantárgy keretein belül és kívül. Az óravázlatok egységes szerkezetet követnek: valamennyi óra rögzíti az adott tananyag rész elhelyezkedését az oktatási folyamatban, megadja a szükséges technikai eszközök listáját, az órán használt kulcsfogalmakat, végül az óra pedagógiai céljait. Az óravázlatok mindig utalnak az adott órát előkészíteni hivatott tanulói feladatokra, a szemléltetőanyagokra és ezek forrásaira, valamint a szakirodalomra.

A Tanulói tevékenység rovatban didaktikai egységeként találjuk meg a munkáltatás módjait – az anyag részleteiben és egészében a feladatosítás eszméjére épül. A munkáltatás módját valamennyi reménybeli felhasználó természetesen önállóan határozhatja meg, az anyagban csupán ötleteket

kaphat mindehhez. A programcsomag ezen rovata ebből a szempontból a korábban megjelent feladatgyűjtemény alkalmazásának elveit követi: a feladatokat több nehézségi szinten is meg lehet oldani, a korosztályi igényeknek és a csoport jellegének megfelelően a feladatokat módosítani lehet, a pedagógus szabadon frissítheti a feladatok példaanyagát, valamennyi feladatot fel lehet adni óra előtti, illetve órai tevékenységhez és házi feladatként stb.

A Tanári tevékenység – rögzítésre kerülő ismeretek – szükséges idő rovat hasznos támpontokat ad a felhasználóknak a tanári munka egyes szakaszairól, a Módszertani megjegyzésekben pedig az óravázlat szerzőjének gyakorlati útmutatásait, ötleteit találjuk. Az elektronikus formátum lehetőséget nyújt a szemléltetőanyagok egészen széles körének bemutatására: valamennyi óravázlat képeket, plakátokat, mozgóképeket, szakirodalmi szövegeket, feladatlapokat, táblázatokat és egyéb csatolt anyagokat tartalmaz, amelyeket részben a felkészüléshez, részben pedig az órai munkában lehet felhasználni. Egy példa a legkevésbé sem csupán járulékos anyagok kínálatából: a médiaerőszakkal foglalkozó óra fontos tartozéka az az úrlap, amelynek segítségével a tanulók a televíziós műsorokban megjelenő erőszakot vizsgálják. Az úrlap szemléleti tanulságokkal éppúgy szolgál (milyen műsorokat nevezünk tulajdonképpen erőszakosoknak?), mint használható elemzési eljárásokkal. A hasonló terepgyakorlatok a DVD-n szereplő órák fontos elemét képezik.

A programcsomag ilyen értelemben nemcsak óravezetési modellek és a tananyag feldolgozásával kapcsolatos szakdidaktikai eljárások gyűjteménye, hanem kép- és filmtár, továbbá filmes-médiás idézetek tárháza is.

Valamennyi hasonló segédanyaggal kapcsolatban érdemes megfogalmazni, hogy szerencsés volna, ha a programcsomag szerzői által felkínált példaanyag nem tapadna hozzá mereven és elválaszthatatlanul ahhoz a jelenséghez, amelynek bemutatására szolgál – a montázs fogalmát és típusait ugyanis tulajdonképpen tetsző-

leges, találóan megválasztott bevágásokkal be lehet mutatni, s a kameramozgásokra vagy a mozgóképes téridő természetének tárgyalására ugyanez vonatkozik. Különösen a média-tantárgyra igaz, hogy a hasonló szemléltetőanyagok hihetetlen gyorsan avulnak. Egy tegnapelőtti szappanopera vagy tegnapi valóságshow ősrégi szövegnek tetszhet a tanulók szemében. A mozgóképes szövegek egyik része filmidézet, másik része pedig televíziós műsorok felvétele. Az előbbiek választéka egyre bővül, az utóbbiak tárolása és frissítése pedig a gyakorló tanárok feladata marad egészen a nemzeti audiovizuális archívum gyakorlati elérhetőségéig.

A harminckét óraterv a tantervi ajánlások belső arányait is megmutatja, amennyiben egyaránt helyet kaptak benne a filmes, a mozgóképelméleti és a médiás témakörök. Néhány példa a filmes témakörökre: a film stílustörténeti korszakaihoz nehezen besorolható úgynevezett „nagy mesterek” egyikének alaposabb bemutatása a legfontosabb művek és a szerzőt jellemző témák, stílári eszközök alapján – a DVD *Tarkovszkij* munkásságának hasonló szellemű bemutatását tartalmazza. Ez a kis mini pályakép egyszersmind feltárja azokat a módszertani fogásokat is, amelyeket a hasonló jellegű órákon célszerű alkalmazni: hogyan lehet egy-két filmrészlet segítségével bemutatni az adott alkotó világának több összetevőjét, miként lehet a részletek segítségével fejleszteni a tanulók elemzőkészségét stb.

Az anyag természetesen magyar alkotók életművével is foglalkozik, a két kiemelt rendező *Huszárik Zoltán* és *Szabó István*. A tömegfilmes témaköröket alkotói miniportré (*Chaplin* munkássága) és műfaji szempontú óravázlatok képviselik. A filmes témakörökre is igaz azonban, hogy a viszonylagos nyugvópontra jutott alkotói életművek mellett foglalkozni kell olyanokkal is, amelyek mozgásban vannak. A mozgókép- és médiaoktatás innovatív szellemének éppen ez a jelenlét az egyik legfontosabb összetevője.

Az elméleti jellegű témakörök egyebek mellett a mozgóképi téridő természetével,

a szerepjátékkal, a montázstípusokkal, a technikai képrögzítés kultúrtörténeti szerepével, a mozgóképes szövegek valóságképével, a szerzői és a műfaji szövegek jellemzőivel, valamint a filmes és televíziós műfajokkal foglalkoznak. A felsorolásból is láthatjuk, hogy a programcsomag a többi kiadványhoz hasonlóan egységes fogalmi keretben tárgyalja a filmmel és a televízióval kapcsolatos elméleti problémákat. Ennek a hététerében az a megfontolás áll, hogy a mozgóképpel dolgozó médiumok ugyanazokat a hatáskeltő eszközöket használják.

A tömegtájékoztató eszközökkel foglalkozó óratervek közül ‚A média befogadásáról alkotott legfontosabb elméletek’ című azokat az elméleteket veszi sorba, amelyek meghatározzák a technomédi-umokról (köztük elsősorban a televízióról) való gondolkodásunkat. Kifejezetten elméleti témakörrel van szó, ezért érdemes kitérni a meglehetősen elvont problémák megközelítésének és feldolgozásának módszertani tanulságaira is.

Az óraterv nagyon egyszerű, ugyanakkor rendkívül termékeny tananyag-felépítési módot dolgoz ki: a hatás fogalmától a használat fogalmáig jut el, miközben érzékletesen mutatja be a legfontosabb befogadás-elméleteket. A befogadás-elméleti iskolák tárgyalásának menete a következő: az óra a direkt, közvetlen, azonnali és differenciálatlan közönségteremtést feltételező megközelítésekől eljut az olvasat fogalmáig, illetve a tömegkommunikációs üzenetek közösségteremtő jellegének felismertetéséig. Mint ahogy az igazán rátermett pedagógusok és tartalmas óráik esetében lenni szokott, az óra úgy szolgál művelődéstörténeti és befogadás-lélektani ismeretekkel, hogy ezeket a fejlesztőmunka szolgálatába állítja. Néhány példa ennek érzékeltetésére. A direkt hatás-elméletet a mintaóra vázlatának szerzője *Adolf Hitler* egyik szövegrészletének segítségével

Különösen a média-tantárgyra igaz, hogy a hasonló szemléltetőanyagok hihetetlen gyorsan avulnak. Egy tegnapelőtti szappanopera vagy tegnapi valóságshow ösrégi szövegnek tetszhet a tanulók szemében.

vel mutatja be. A „helyes propaganda” eszméjét képviselő Hitler azt feltételezi, hogy a médiaszövegek egyformán hatnak valamennyi befogadóra, és így ezeknek a szövegeknek a személyes olvasata is egybeesik. A példaanyag kiválasztásának több módszertani tanulsága van: egyrészt azt láthatjuk, hogy az adott probléma tanórai felvetésére érdemes nagyon karakteres szöveget választani, másrészt az idézett példa a mozgóképen túlmutató művelődéstörténeti tanulságokkal is szolgál. A probléma – a mediaszövegek hatásáról van szó – órai továbbgondolását egy rövid idézet segíti, amely az észlelés szelektív jellegére hívja fel a figyelmet. Különösen érdekesek továbbá azok a kis oktatófilmeckék, amelyek a tudatmódosító szerek veszélyeire hívják fel a figyelmet. Az óra résztvevői ezen a ponton azt vitatják meg,

hogy a hasonló filmek hogyan és milyen hatásokkal hatnak a befogadókra.

Mindebből láthatjuk, hogy a mozgókép- és médiaórák a legkülönbözőbb társadalmi problémák megtárgyalására

szolgálnak ürügyet. A hasonló órák tanulsága szerint a tantárgy lényegét az adja, hogy a mozgóképet és a mozgóképről való beszédet milyen pedagógiai célok szolgálatába állítjuk. Az óra a legkorszerűbb médiaelméletek bemutatásával zárul. A média rituális értelmezése az egyik legtermékenyebb megközelítési mód az iskolában is, hiszen segítségével alkalmunk nyílik a mediaszövegek társadalmi szerepének vizsgálatára.

A hasonló kiadványok nagy veszélye, hogy a szükségesnél erősebben kanonizálják a tananyagot, túlságosan erős példákat szolgálnak a feldolgozás eljárásaiban, és ezzel megkötik a felhasználók kezét és pedagógiai fantáziáját. A csak látszólag kész, kerek és csupán a felszínes szemlélő számára zárt logikát alkalmazó óravázlatok alkotó felhasználására nyújtott példát az a két bemutató óra, amelyet a közönség

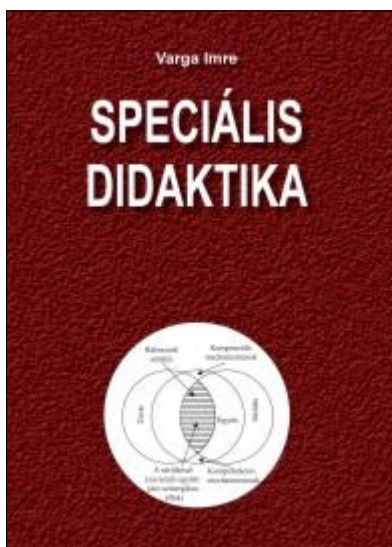
a programcsomag bemutató konferenciáján az elmúlt év novemberének végén láttott. Az ELTE Művészetelméleti és Média-kutatási Intézetében megrendezett konferencia azt mutatta meg, hogy a programcsomag óraterveit a tanárok csupán nyersanyagként használják, mert számításba veszik a saját tanulócsoportjuk és iskolájuk adottságait és igényeit. Hasonlóképpen csupán ajánlás jelen sorok szerzőjének mintatanmenete is, amely a programcsomaghoz kapcsolódva két változatot mutat be a közép- és az emelt szintű érettségire

való felkészülést segítő órakeret tagolásához és felhasználásához.

A harminckét mozgókép- és médiaóra óraterve a tantárgy tanulását és tanítását szolgáló kiadványsorozatot értékes darabbal bővíti. A kettős DVD nemcsak szaktárgyi szempontból, hanem általános pedagógiai hozadékai alapján is figyelemreméltó.

Szijártó Imre

*Debreceni Egyetem, Európai
Tanulmányok Központja*

Az APC-Stúdió Bt. könyveiből